

14. INDIKÁTORY VIEROHODNOSTI

Kľúčové slová kapitoly: vierohodnosť – klamstvo – indikátory – kritériá hodnotenia – protirečivosť – inkonzistentnosť výpovede – monológ – dejová línia – položená otázka – neočakávaná reakcia – reakčný čas – štrukturálny zlom – neúprimné emócie – prejavy neistoty – nadbytočné detaily – centrálny detail – periférny detail – opis činností – externé asociácie – logickosť výpovede

14.1 Charakteristika vybraných indikátorov vierohodnosti

Skôr, ako začneme hovoriť o vybraných indikátoroch vierohodnosti, je potrebné definovať, čo sa rozumie pod pojmom „indikátor vierohodnosti“. Vo všeobecnosti psychologickým indikátorom vierohodnosti rozumieme ukazovateľ, ktorý determinuje prítomnosť skutočne prežitej udalosti, resp. niektorej jej časti. Indikátor vierohodnosti a klamstva poukazuje na priebeh určitého javu, či sa tento v zmysle svedeckej výpovede posudzovaného subjektu mohol stať alebo nie (Vrij, 2000). Na účely posudzovania vierohodnosti ním rozumieme indikátor poukazujúci na prítomnosť takých prejavov v správaní človeka, ktoré sú zo strany posudzovateľa pomocou kritérií hodnotené ako vierohodné. Posudzovateľ vyslovuje domnienku, že udalosti, ktoré posudzovaná osoba uvádza, sa mohli naozaj stať. Na druhej strane, indikátorom nevierohodnosti chápeme ukazovatele, ktoré poukazujú na také prejavy správania, ktoré nie sú považované za prejav vierohodnosti. Posudzovateľ vierohodnosti na základe ich prítomnosti vyslovuje domnienku, že udalosti a zážitky nie sú založené na skutočnosti, ale sú fabulované. Obsahom indikátora vierohodnosti sú konkrétne prejavy v správaní človeka. Správanie predstavuje objektívne pozorovateľnú psychologickú dimenziu, ktorá je posudzovateľovi prístupná na základe priameho psychologického pozorovania. Táto dimenzia sa stáva zdrojom informácií, z ktorých niektoré sa môžu stať pozitívnymi indikátormi nevierohodnosti, kým iné nie.

V nasledujúcej časti budeme hovoriť o niektorých vybraných indikátoroch vierohodnosti a klamstva. Dôležité je pripomenúť, že aj keď sa jeden z indikátorov vyskytne, neznamená to ešte, že osoba je úplne nevierohodná, môže ísť len o parciálnu nevierohodnosť. Často sa môže stať to, že osoba, inak motivovaná

byť vierohodnou, sa môže posudzovateľovi za určitých okolností zdať ako neverohodná. Je preto dôležité, aby bola vierohodnosť osoby kriminálnym psychológom posudzovaná komplexne.

Predstavme si napríklad 14-ročného chlapca, ktorý svojej matke tvrdí, že bol celé popoludnie, po návrate zo školy, doma. Matka vie, že to nie je pravda, lebo bola poobede doma skontrolovať poštu, o čom však chlapec nevedel, pretože bol vtedy na poschodí domu. Spoliehal sa na to, že jeho matka bude ešte stále v práci. Chlapec teda z pohľadu matky klame, pretože všetky jeho tvrdenia odporujú tomu, čo sa stalo naozaj. Tento príklad poukazuje na to, že verbálny obsah výpovede môže byť užitočným indikátorom odhalenia klamstva. Posudzovateľ vierohodnosti porovnáva fakty, o ktorých posudzovaný subjekt vypovedá a snaží sa ich prepájať s už známymi faktmi, ktorými disponuje. Ak sa porovnávané fakty u poslucháča dostávajú do konfliktu, môže sa domnievať, že sa ho ten druhý snaží oklamať.

14.1.1 Protirečivosť a inkonzistencia výpovede

Podstata protirečivosti a inkonzistentnosti výpovede ako indikátorov neverohodnosti spočíva v tom, že to, čo nebolo skutočne prežité, nestalo sa prežitým zážitkom, a preto k tomu nedokáže osoba zaujať taký postoj ako k niečomu, čo naozaj prežila. Ak sa bude snažiť osoba rozprávať o okolnostiach akoby ich prežila, jej pamäť bude fabrikovať určitú dejovú líniu, ktorá bude konštruovaná priamo v situácii, v ktorej sa takáto osoba nachádza, napríklad priamo pri výsluchu. Problém pre takúto osobu, napríklad obvineného, pri výsluchu nastáva z viacerých dôvodov. Vzhľadom na to, že udalosť prežitá nebola, nebude tento fabrikovaný obsah zapadať do celkovej štruktúry skúsenosti takejto osoby. Osoba napríklad nebude schopná zreprodukovať dejovú líniu tak, ako ju povedala prvýkrát, keďže ju v priebehu tohto rozprávania reaktívne fabulovala. V jej prejave sa budú objavovať isté protirečivosti a inkonzistencie. Inkonzistencie sa vo výpovedi môžu tiež objaviť ako následok pôsobenia niektorých mechanizmov osobnosti. Niektoré informácie o detailoch vnímanej udalosti sa „vytrácajú“, pretože sú pre subjekt príliš zúskostňujúce alebo ohrozujúce sebaúctu, sebavedomie atď. Svedok má tendenciu tieto informácie racionalizovať do subjektívne prijateľnej podoby, čím redukuje úzkosť alebo má tendenciu informácie vytesňovať.

Osoba napríklad hovorí: „*Na povinnú vojenskú službu spomínam nerád, bolo to hrozné, vôbec na to nemyslím, už by som to nechcel opakovať, ale možno by som sa tam niekedy rád vrátil.*” Uvedené tvrdenie síce môže poukazovať na to, že posudzovaný subjekt vojenskú dochádzku absolvoval, ale pri hlbšej analýze jeho odpovede sa objavujú protirečivosti v časti: „*Už by som to nechcel zažiť znova, ale možno by som sa tam rád vrátil.*” Protirečivosť si táto osoba v priebehu rozhovoru nemusí priamo uvedomovať a potom zostane prekvapená, keď ju na protirečivosť upozorníme.

Predstavme si príklad, keď žena (svedkyňa) hovorí: „*Utekala som a ukryla sa ihneď, ako zaznel ten výstrel.*” Môže sa to zdať ako zdanlivo konzistentná výpoveď, je však prirodzenou inštinktívnou reakciou človeka, že pri úteku pred nebezpečenstvom, pred výstrelom, by sa okamžite obzrel smerom k miestu, odkiaľ zdroj výstrelu vychádzal. Naša osoba takúto dôležitú okolnosť vo svojej výpovedi neuvádza. Je však samozrejmé, že jediná takáto inkonzistencia vo výpovedi ešte nestačí na vyvodenie záveru, že osoba je vzhľadom na celý posudzovaný prípad označovaná za nevierohodnú. Efektívnou metódou, ako si pomerne spoľahlivo overiť to, či osoba skutočne prežila udalosti, o ktorých hovorí v takom časovom slede, je, keď jej umožníme, aby o predmetnej udalosti hovorila bez prerušovania, v súvislom monológu. Poznačíme si dôležité body v takom časovom slede, v akom ich osoba uvádzala, ako aj kritické momenty, na ktoré sa budeme chcieť neskôr znova pýtať. Po fáze súvislého monológu prichádza na rad naše vypytovanie sa posudzovaného subjektu na skutkové okolnosti, ktoré uvádzal, keď sa ho pýtame na udalosti v tzv. *skákanom poradí*, pričom sa snažíme vtedy sledovať, či takto extrahovanú sekvenciu je posudzovaný subjekt schopný časovo a dejovo opäť ustáliť v takej podobe, ako o nej hovoril predtým.

Takto sa napríklad pýtame na skutkové okolnosti v opačnom časovom poradí, neskôr sa môžeme pýtať náhodným spôsobom na najkritickejšie časti udalosti, o ktorých sa posudzovaný subjekt zmienil, a to aj opakovane, viackrát za sebou. Pri tejto metóde je tiež dôležité všímať si ostatné behaviorálne prejavy posudzovaného subjektu, ako sú neverbálne prejavy, napríklad hra s prstami, poklepkávanie nohou, krčenie ramenami, opakované chytanie sa za nos, zvýšené potenie na čele, tremor hlasiviek a pod. Určitá nervozita posudzovaného bude prítomná aj v prípade, ak je vierohodný. To môže byť spôsobené celkovou vypätou situáciou vyšetrovania. Z toho dôvodu je dôležité nerobiť unáhlené závery ani nátlakom nepôsobiť na posudzovaného. Podstatou tejto metódy je fakt,

že udalosť, ktorú osoba prežívala v konkrétnom čase a priestore, bude viac-menej schopná zreprodukovať z hľadiska sekvencií (časových, dejových) rovnako, ako sa tieto stali. Osoba, ktorá o prežitých udalostiach klame, si nebude vedieť narušenú dejovú alebo časovú sekvenciu udalostí dať do celkového zrozumiteľného kontextu a po určitom čase si bude v niektorých momentoch protirečiť.

POZNÁMKA

Inkonzistentnosť a protirečivosť výpovede môže byť niekedy zapríčinená aj v dôsledku nátlaku a vypätej situácie v priebehu výsluchovej interakcie. Inkonzistencia vo výpovedi teda nie vždy poukazuje na nevierohodnosť výpovede alebo na snahu vypovedajúceho klamať. Inkonzistentnosť a protirečivosť je charakteristická aj pre osobu, ktorá je rozrušená následkom trestného činu a bezprostredne potom je vypočúvaná. Inkonzistenciu a protirečivosť výpovede treba hodnotiť v konkrétnom čase. Teda je skôr prirodzené, že výpoveď bude inkonzistentná v začiatkoch výsluchu a neskôr sa začne zdať ako konzistentná, najmä ak sa vypovedajúci upokojí. Iným prípadom je inkonzistencia a protirečivosť medzi dvomi výpovedami, ktoré poskytla tá istá osoba. Existujú konkrétne typy inkonzistencie: a) nasledujúca svedecká výpoveď je na rozdiel od predošlej bohatšia na detailný opis toho, čo sa stalo; b) nasledujúca výpoveď je na rozdiel od prvej chudobnejšia na detailný opis toho, čo sa stalo. Inkonzistencia môže byť zapríčinená aj časovým odstupom medzi prvou a následnou výpoveďou, ide o tzv. medzivýpoveďovú inkonzistenciu pri hodnotení dvoch výpovedí získaných od toho istého svedka. Tu časom dochádza k postupnému prirodzenému vyhasínaniu pamäťovej stopy, čo má na svedka negatívny vplyv, čo sa týka kvality vybavovaných informácií v priebehu výpovede.

14.1.2 Reakcia na neočakávanú otázku

Neočakávaná otázka predstavuje takú, ktorá svojím obsahom a formou môže byť smerovaná na odhalenie klamstva podozrivého, ktorý ňou zostáva zaskočený natoľko, že náhle začne vypovedať pravdu. Taktickou podstatou tejto otázky je vypovedajúceho vyprovokovať k neočakávanej reakcii v priebehu výsluchu. Umením vyšetrovateľa je schopnosť načasovať položenie otázky v správnej chvíli, čím u podozrivého dosiahne moment prekvapenia. V procese bežnej sociálnej interakcie medzi ľuďmi dochádza k výmene informácií. Ani pri

bežnej komunikácii nám nie sú vždy zrozumiteľné otázky, ktoré nám iní kladú, takže na ne nedokážeme ani presne odpovedať. Je však ľudsky prirodzené, že v prípade, ak niečomu nerozumieme, máme prirodzenú tendenciu pýtať sa, čo mal komunikačný partner svojou otázkou na mysli, resp. chceme si ujasniť obsah informácií obsiahnutých v otázke, aby sme mohli reagovať adekvátnou odpoveďou. V priebehu komunikácie s inou osobou sa však môže stať to, že sme otázkou náhle zaskočení, najmä vtedy, keď sme ju v danej chvíli vôbec neočakávali. Ide teda o prirodzenú ľudskú reakciu. Nás však zaujímajú prípady, keď môže byť reakcia na neočakávanú otázku indikátorom snahy podozrivého klamať.

Správne položená otázka vyšetrovateľa dokáže zaskočiť aj toho najostrieľanejšieho podozrivého. Je to viditeľné najmä vtedy, ak na jej zodpovedanie potrebuje dlhší reakčný čas, vtedy možno usudzovať, že podozrivý zrejme uvažuje a takticky s odpoveďou vyčkáva, pretože potrebuje všetky informácie z otázky spracovať tak, aby mohol na ne reagovať presvedčivou klamlivou odpoveďou, ktorá sa bude opierať o ním vytvorené fabulované skutkové okolnosti. Uvedené predĺženie reakčného času odpovede klamúceho podozrivého vzniká z toho dôvodu, že okolnosti, na ktoré sa pýtame, nemá podozrivý zapracované do vopred pripravenej fabulovanej výpovede a nestihol ešte vytvoriť účelovo konzistentnú odpoveď na náhle položenú otázku. Položená otázka vyšetrovateľa môže tiež podozrivému naznačovať skutočnosť, že vyšetrovateľ disponuje voči nemu určitým usvedčujúcim dôkazom. V prípadoch kladenia neočakávaných otázok má často vyššiu výpovednú hodnotu neverbálny prejav vyšetrovaného subjektu, ako jeho verbálny prejav. Môže sa objavovať napríklad ustrnutie, resp. zamrznutie telesného postoja, mimiky, obliatie tváre studeným potom, červenaná tváre, trasenie tela atď.

POZNÁMKA

Neočakávaná otázka je taká, ktorá svojím obsahom môže byť smerovaná na odhalenie okamžitej reakcie u podozrivého. Podstatou tejto otázky je vypovedajúceho vyprovokovať k reaktívnej výpovedi. Neočakávaná otázka však musí z taktických dôvodov smerovať k predmetu výsluchu v správnej chvíli, teda ide o vystihnutie správneho momentu vyšetrovateľom, kedy má otázku podozrivému položiť.

14.1.3 Podstatné zmeny v správaní (štrukturálny zlom)

Správanie je psychologickou dimenziou, ktorá je (na rozdiel od dimenzie prežívania) prístupná vonkajšiemu pozorovaniu (Nákončený, 1996). Správanie je pre poznávanie vierohodnosti významným psychologickým zdrojom. Podstatná zmena alebo štrukturálny zlom v správaní je podľa Čírtkovej (2004) jedným z najspoľahlivejších indikátorov vierohodnosti. Výraznou zmenou sa rozumie taká zmena, pri ktorej sa od základu mení správanie. Napríklad ide o pozorovateľnú zmenu v celkovom štandarde reči tela, ktorá rozdeľuje vierohodnú výpoveď od nevierohodnej. Je dôležité sledovať, pri akých situačných momentoch k takejto zmene dochádza. Samotná podstatná zmena v správaní nemusí indikovať nevierohodnosť, ak sa pritom neberú do úvahy osobnostné a situačné faktory. Ako príklad takejto zmeny v správaní môžeme uviesť situáciu žiadateľa o cestovné víza, ktorý predstupuje so žiadosťou pred vízového úradníka. Určitá miera stresu je v tejto situácii očakávateľná, čo bude u takéhoto človeka spôsobovať rôzne prejavy správania, na základe ktorých sa colný úradník môže začať domnievať, že poukazujú na potenciálneho teroristu. Ako v takomto prípade odlišiť človeka, ktorého podozrivé prejavy správania sú vyvolané situačným faktorom, od toho, ktorého prejavy správania (nervozita, tras rúk) sú vyvolané osobnostnou dispozíciou? Môže z takýchto prejavov vízový úradník spoľahlivo identifikovať možnú hrozbu zo strany žiadateľa o víza? Ide o veľmi zložité otázky, ktorými sa úrady zodpovedné za udeľovanie víz zaoberajú. Ako príklad štrukturálneho zlomu uvádzame prípad maloletého svedka, ktorý mal vidieť fyzické napadnutie jedného z blízkych rodinných príslušníkov. Svedok mal údajne vidieť celý priebeh trestného činu. V priebehu výsluchu, najmä na jeho začiatku, bolo jeho vystupovanie sebavedomé, rozprával nahlas, gestikuloval, no od určitého momentu, podmieneného vhodne položenou otázkou jedného z účastníkov výsluchu, začal zrazu rozprávať tichšie, pomalšie, začal odvracať svoj pohľad, roztriasol sa mu hlas. Zo strany účastníkov nebol na svedka vytváraný žiadny psychický nátlak ani donútenie. Skôr uvedeným príkladom sme chceli demonštrovať, v akých prípadoch u svedka dochádza k náhlej celkovej zmene prejavu v jeho správaní. Je potom už len schopnosťou konkrétneho posudzovateľa, aby uvedené prejavy správne identifikoval a vyhodnotil ako vierohodné, resp. nevierohodné.

POZNÁMKA

Štrukturálny zlom môže byť vyprovokovaný vhodne položenou otázkou. Zlom sa prejavuje vo verbálnej, neverbálnej a fyziologickej úrovni. Pre každú osobu je typický určitý stabilný vzorec správania. Tak aj u svedka, ktorý príde vypovedať, je už od začiatku výsluchu možné pozorovať určité prejavy jeho správania, ktoré sú v čase relatívne stabilné. Podstatou štrukturálneho zlomu je to, že sa v určitom okamihu správanie „zlomí“ a mení sa vo svojej podstate, napríklad z pôvodne introvertne ladeného, predstieraného správania svedka sa stáva agresívny extrovert. Štrukturálny zlom v správaní je typický najmä pre situácie, keď napríklad podozrivý zisťuje, že proti nemu existujú nevyvrátiteľné dôkazy.

14.1.4 Prítomnosť prejavov neúprimných emócií

V súvislosti s vierohodnosťou hovorí Čírtková (2004) o tzv. načasovanom emocionálnom sprievode paralingvistických prejavov správania, ktorý korešponduje s uvádzaním skutkových okolností súvisiacich s vyšetrovanou udalosťou. Ak človek hovorí o udalostiach, na ktorých bol citovo zaangažovaný, neubráni sa určitým citovým prejavom. Prípadná absencia týchto prejavov môže vypovedať o štylizovanej neúprimnosti. Úprimná emócia, ako aj jej všetky sprievodné znaky, či už telesné, alebo psychické budú konzistentné a prirodzene správne načasované. V tejto súvislosti sa spomína aj termín dvojitý signál. Ak ide o človeka, ktorý klame, jeho prežívanie emócií sa bude zdať ako inkongruentné, t. j. v nesúlade s tým, čo osoba prežíva v skutočnosti. Tak napríklad na zamračenej tvári človeka bude možné vidieť náznaky úsmevu (Rogers, 1995). Podľa amerického psychológa Ekmana (1999) ide o prejavy, ktoré nie sú pod vedomou kontrolou. Predstavme si situáciu, že sa priateľa pýtame, či chce ísť spolu s ostatnými do kina, tento naznačí pohybom hlavy súhlas, no súčasne sa na jeho ľavom líci objaví krátky svalový zášklb, ktorý spôsobí nepatrné myknutie ľavého kútika úst, čo môže poukazovať na skrytý nesúhlas. Iným príkladom inkongruencie je situácia, keď sa pýtame blízkeho človeka, či je smutný, čo je viditeľné už na jeho vlhkých očiach, a on presvedčivo hovorí: „*Nie, nie som smutný, vôbec nič mi nie je, som v pohode...*”

POZNÁMKA

Cieľom prejavovania neúprimných emócií a emocionálnej manipulácie je dosiahnutie psychologického zisku na úkor druhej osoby. Vierohodný emocionálny prejav by mal byť správne načasovaný s verbalizovanou stránkou výpovede. Je dôležité si všímať napríklad aj paradoxné reakcie, t. j. ak sa na výsluchu hovorí o smrti človeka ako o príčine následku trestného činu, tu je dôležité si všímať napríklad reakciu podozrivého v podobe nepatrného úsmevu na tvári. Uvedené je dôležité sledovať najmä pri úmrtiach v rodine, pri výsluchu pozostalých (manželky, detí) z dôvodu podozrenia, že môže ísť o trestný čin vraždy a nie prirodzenej smrti.

14.1.5 Prejavy neistoty

Pri posudzovaní prejavov neistoty ako indikátora vierohodnosti treba byť vždy veľmi opatrný, keďže prejavy neistoty sú bežne prítomné aj u ľudí, ktorí neklamú, ale nachádzajú sa v situácii, ktorá v nich prejavy nervozity spúšťa. V iných prípadoch môže osoba (podozrivý) prežívať pocity viny za niečo, čo nespravila, čo môže byť tiež zdrojom neistoty. Predstavme si napríklad situáciu, keď je ohľadom trestného činu vypočúvaný jeden z podozrivých, o ktorých sa vyšetrovateľ domnieva, že mohol predmetný skutok spáchať. Ak zoberieme do úvahy celkovú situáciu, v ktorej sa takto vypočúvaná osoba nachádza, je viac ako pravdepodobné, že bude vykazovať znaky nervozity a stresu (Loftus, 1980). Ak by sme teda ako podstatný indikátor vierohodnosti brali prejavy neistoty u podozrivého, potom by sa mohlo stať, že viac ako polovicu všetkých vypovedajúcich by sme mohli označiť za nevierohodných len na základe toho, že sa zdali ako neistí (Hartwig, 2005). Na základe prejavov nervozity by boli napríklad usvedčení z hoci aj nepriamej účasti na trestnom čine, pričom by sa prehliadal tak významný faktor, akým je situačný faktor, ktorý môže determinovať niektoré prejavy nervozity u svedka. Tým však nechceme tvrdiť, že by náznaky neistoty niekedy neboli istým indikátorom nevierohodnosti. Chceli sme len povedať, že tak, ako aj pri ostatných indikátoroch vierohodnosti, má byť aj náznak neistoty posudzovaný subjektom s prihliadnutím na celý komplex prejavov osobnosti posudzovaného človeka v kontexte situačného a osobnostného faktora v procese hodnotenia vierohodnosti výpovede.

POZNÁMKA

Pri sledovaní prejavov neistoty podozrivého je potrebné priebežne vyhodnocovať zo strany vyšetrovateľa aj to, v ktorých častiach výsluchu sa neistota objavuje. Je prirodzené, že podozrivý, ktorý sa snaží vypovedať hoci aj pravdivo, je často neistý, najmä ak je na policajnom výsluchu prvýkrát. Môže to byť jednak následkom obavy, že mu neuveria, ale aj preto, že samotné vyšetrovanie je emocionálne náročnou situáciou, ak je pre podozrivého nová a nemá s ňou žiadnu skúsenosť. Úlohou vyšetrovateľa je, aby sledoval, či neistota u podozrivého v priebehu výsluchu klesá, kolíše alebo má stúpajúcu tendenciu. Prílišná istota a sebavedomie je najmä u podozrivých osôb ukazovateľom toho, že osoba vie viac ako vo svojej výpovedi uvádza, ale spolieha sa napríklad na to, že o týchto okolnostiach vypovedať nemusí, pretože to polícia aj tak sama nikdy nezistí.

14.1.6 Uvádzanie nadbytočných detailov

Detail by sme mohli charakterizovať ako určitú konkrétnu časť objektu alebo sekvenciu udalosti vzťahujúcu sa k predmetnej udalosti, o ktorej osoba, ktorej vierohodnosť posudzujeme, vypovedá. V prípade, že osoba uvádza príliš veľa detailov, môže to indikovať intenzívny myšlienkový proces sledovaním jediného cieľa, dostať sa zo situácie. Ide o stratégiu, keď sa podozrivý vytváraním príliš komplikovaného deja snaží vzbudzovať dojem, že udalosť naozaj prežil. V tejto súvislosti je tiež vo vzťahu s posudzovaním vierohodnosti zaujímavé spomenúť prítomnosť centrálnych a periférnych detailov pri hodnotení vierohodnosti výpovede.

Centrálny detail sa vzťahuje k ústredným okolnostiam udalosti, k samotnému skutku, napríklad výstrel z guľovnice v priestoroch poľovníckej chaty. Periférne detaily sa vzťahujú k sprievodným okolnostiam, ktoré sa priamo obsahovo na predmetnú udalosť neviažu, no kontextuálne boli spolu s centrálnymi detailmi udalosti, resp. s jej dejovým jadrom prítomné. Napríklad bezprostredne pred výstrelom z guľovnice v poľovníckej chate prešlo cca 100 metrov od nej osobné vozidlo modrej farby. Informácia o vozidle a jeho vzdialenosti od chaty predstavuje periférny detail. Pri posudzovaní vierohodnosti je pozitívnym indikátorom vierohodnosti to, ak osoba vo výpovedi uvádza viac periférnych ako centrálnych detailov týkajúcich sa udalosti. Skôr možno ako vierohodnú

posúdiť tú výpoveď, ktorá bude obsahovať o čosi viac periférnych detailov ako centrálnych, čo by svojím spôsobom mohlo byť dôkazom toho, že osoba uvádzané okolnosti skutočne prežila. Samozrejme, je tiež dôležité brať do úvahy logickú stránku vzťahu medzi periférnymi a centrálnymi detailmi, vychádzajúc pritom zo zákonitostí príčiny následku (*nexus causalis*) a celkovej kontextuálnej previazanosti uvádzaného deja.

POZNÁMKA

Uvádzanie nadbytočných detailov sa týka tak uvádzania centrálnych, ako aj periférnych detailov o vyšetrovanej udalosti. Pre hodnotenie vierohodnosti je preto vždy dôležité sledovať kvantitatívny pomer medzi nimi. Ak výpoveď svedka obsahuje prevažnú väčšinu centrálnych detailov, je potrebné sledovať, či uvádzané detaily v podobe verbalizácie až nápadne nevychádzajú z paragrafového znenia, napríklad pri trestnom čine týrania blízkej a zverenej osoby podľa § 208 ods. 1 TZ. Či svedok napríklad nepoužíva prevažne pojmy, ktoré sú uvedené v tomto paragrafovom znení, ako napríklad príkorie, dlhodobo mi obmedzuje osobnú slobodu, koná tak, že vo mne vyvoláva strach a pod. Vierohodnosť výpovede sa predpokladá v tom prípade, ak svedecká výpoveď obsahuje viac periférnych detailov a, naopak, menej centrálnych detailov. Vierohodnejšou sa bude zdať výpoveď vtedy, ak budú periférne detaily kontextuálne poprepájané s centrálnymi detailmi.

14.1.7 Logickosť a konzistentnosť svedeckej výpovede

Logická konzistentnosť ako indikátor vierohodnosti je vo vzťahu k posúdeniu vierohodnosti výpovede človeka veľmi významná. Logickosť a konzistentnosť výpovede znamená, že dej alebo udalosť, o ktorej osoba svedka rozpráva, je vnútorne konzistentná, ucelená, súrodá a že jednotlivé udalosti, ktoré sa odohrali v minulosti, na seba logicky nadväzujú. Typickým príkladom logickej konzistentnosti vo výpovedi môže byť opis činností, ktoré človek v danej chvíli vykonával. Bude nanajvýš podozrivým z hľadiska možného klamstva, ak napríklad osoba, o ktorej vieme, že má vodičské oprávnenie, bude opisovať rutinné činnosti spojené s riadením vozidla zjavne nelogickým spôsobom, teda takým spôsobom, ktorý sa priechi správne vykonávaniu tejto činnosti. Logickú konzistentnosť výpovede možno overovať aj vtedy, ak osoba napríklad opisuje

postup ovládania prístroja, teda aké logické kroky pri jeho spustení vykonala, a či tieto mohli zapríčiniť poruchu na dopravnom prostriedku.

POZNÁMKA

Ak výpoveď svedka obsahuje opis činností, postupov a dejov, ktoré sú pochopiteľné zákonitostami bežnej ľudskej logiky, potom sa môžeme prikloniť k vierohodnosti výpovede a k tomu, že svedok naozaj svojimi vlastnými zmyslami trestný čin vnímal. Logická konzistentnosť výpovede zahŕňa napríklad opis rutinných činností tak, ako sa bežne vykonávajú, t. j. v logickej následnosti. Pre posudzovateľa je dôležité napríklad zistenie, že osoba je napríklad držiteľom zbrojného preukazu, najmä v súvislosti so schopnosťou presne opísať to, ako v čase udalosti manipulovala so zbraňou, napríklad pri situácii nutnej obrany podľa § 25 TZ. Sleduje sa napríklad logickosť opisov svedka v súvislosti s postupom pri prebíjaní zbrane.

14.1.8 Vysoký počet detailov vo svedeckej výpovedi

Vo viacerých psychologických prácach orientovaných na problematiku posudzovania vierohodnosti sa hovorí o tom, že nie všetky emocionálne zážitky z rôznych situácií sú zapamätané rovnako dobre, ale že medzi nimi existujú z hľadiska pamäte kvalitatívne a kvantitatívne rozdiely. Výskumy poukazujú na skutočnosť, že emocionálna pamäť funguje efektívnejšie pri zapamätávaní centrálnych detailov, zatiaľ čo psychický výkon v prípade zapamätania periférnych detailov je horší (Wessel a kol., 2000). Na posúdenie vierohodnosti je prítomnosť určitého počtu periférnych detailov dôležitá. Možno predpokladať, že zážitok, ktorý osoba svedka zažila, opisuje v širokom kontexte s inými javmi a udalosťami, ktoré udalosť sprevádzali. Výpoveď zahŕňa aj prítomnosť periférnych detailov, ktoré priamo s udalosťou nesúvisia, ale boli z hľadiska časového prítomné a poukazujú na kontextuálnu prepojenosť celého deja (pozri nasledujúci obrázok). Nie je tiež vylúčené, že z detailu, ktorý svedok uvádza ako periférny, sa neskôr môže stať detail centrálny, môže dôjsť k preštruktúrovaniu celej kognitívnej mapy a následnej spontánnej autokorekcii výpovede svedkom.